

Spis treści

Wstęp	5
-----------------	---

Rozdział I.

Historia jako dalszy ciąg ewolucji człowieka. Główne determinanty procesu dziejowego

1. Początki kultury a nowy etap ewolucji człowieka	11
2. Granice swobody w tworzeniu historii	13
3. Działania ludzkie jako czynnik ograniczający swobodę tworzenia historii	16
4. Dlaczego deterministyczna interpretacja dziejów jest błędna? Alternatywy rozwoju historycznego	21
5. Koncepcje rozumienia procesu historycznego	25

Rozdział II.

Rewolucja neolityczna (rolnicza): globalny efekt spontanicznych działań jednokierunkowych

1. Model zbieracko-łowiecko-rybacki i jego przekształcenia	31
2. Formy przejścia do modelu rolniczego	39
3. Rewolucja rolnicza na Bliskim Wschodzie	43
4. Rozprzestrzenianie się modelu rolniczego w Europie	48
5. Kultura pucharów lejkowatych w dorzeczu Odry i Wi- sły. Kultura ceramiki sznurowej	51
6. Przyczyny przemian a działania ludzkie	56

Rozdział III.

„Czarna śmierć” z połowy XIV wieku: społeczeństwo wobec sił przyrody

1. Problem biologicznego „wymiaru” historii	60
2. Początek i pochod „czarnej śmierci” 1348—1349 roku	62
3. Straty demograficzne	66
4. Wzrost lęku jako elementu życia. Sposoby obrony przed zarazą	67
5. Kryzys psychologiczny. Irracjonalna reakcja na zarazę: prześladowanie „obcych”	72
6. Próby myślenia o przyszłości	75
7. Refleksje ogólne	77

Rozdział IV.

Upadek feudalizmu i powstanie kapitalizmu: globalny efekt spontanicznych działań różnokierunkowych

1. Działania różnokierunkowe a proces historyczny. Rela- cja między potrzebami i dochodami a działania ludzkie w sferze gospodarczej	80
2. Zagadka powstania kapitalizmu. Rola mentalności to- warowej (komercyjnej)	83
3. Wieś i miasto u schyłku feudalizmu	87
4. Zmiany w podziale dochodu społecznego a geneza kapi- talizmu	91
5. Wzrost gospodarczej aktywności szlachty	93
6. Anglia pionierem przemian kapitalistycznych. Dlaczego?	96
7. System angielski a system tzw. protoindustrializacji. Rola produkcji tekstylnej w rozwoju kapitalizmu	99
8. Dlaczego kapitalizm nie powstał w krajach na wschód od Łaby i we Włoszech?	102

Rozdział V.

Rewolucja przemysłowa: nauka jako element ewolucji kulturowej

1. Rewolucja przemysłowa jako „odpowiedź” na wyzwa- nie historyczne	105
2. Rola nauki w procesie historycznym	109

3. Anatomia postępu technicznego przed rozwojem nowożytniej nauki. Rola eksperymentu	111
4. Proces powstawania wynalazków. Maszyna parowa	114
5. Warunki upowszechniania się wiedzy naukowej. Powstanie nastawienia pronaukowego	118
6. Dlaczego rewolucja przemysłowa zaczęła się w produkcji włókienniczej?	122

Rozdział VI.

Czy Rewolucja Francuska 1789 roku musiała wybuchnąć? Problem realistycznych alternatyw rozwojowych w historii

1. Problem realistycznych i nierealistycznych alternatyw rozwojowych w historii. Czy rewolucje są nieuchronne?	127
2. Możliwości wybuchu rewolucji a początek rewolucji francuskiej. Konieczność współistnienia nurtu liberalnego i ludowego	130
3. Narastanie we Francji krytyki absolutyzmu. Rola parlamentów lokalnych	131
4. Początki panowania Ludwika XVI. Problem reform	134
5. Nurt wystąpień ludowych przed rewolucją	136
6. Ludwik XVI a program Turgota i Neckera	137
7. Zmniejszanie się pola alternatyw. Działalność Colonne'a i de Brienne'a. Stracenie szans opanowania rewolty arystokratycznej	139
8. Zwołanie Stanów Generalnych: nowa sytuacja historyczna. Wybuch rewolucji	141
9. Czy uniknięcie rewolucji we Francji było realistyczną alternatywą? Analiza wydarzeń w Szwecji drugiej połowy XVIII wieku	144

Rozdział VII.

Czy powstanie listopadowe 1830/1831 roku miało szanse zwycięstwa?

Problem nierealistycznych alternatyw rozwojowych w historii

1. Czy powstania były nieuniknione? Problem nieuniknioności klęski a fatalistyczne rozumienie historii	149
2. Jak dotąd wyjaśniano klęskę powstania listopadowego?	153

3. Logika dotychczasowych wyjaśnień	154
4. Geneza wybuchu powstania	157
5. Rozwój działań powstańczych w pierwszym okresie i tworzenie się nowych sytuacji historycznych	161
6. Józef Chłopicki wodzem powstania. Wojna polsko-rosyjska i jej szanse militarne	163
7. Czy powstanie mógłby uratować masowy zryw chłopów? Aspekt międzynarodowy powstania	166

Rozdział VIII.

Przyczyny wybuchu pierwszej wojny światowej. Brak wyobraźni a skutki działań. Problem przypadku w dziejach

1. Działania ludzkie a ich historyczne skutki	169
2. Czy pierwsza wojna światowa była dziełem przypadku?	173
3. Mechanizm genezy pierwszej wojny światowej. Etap przed zamachem sarajewskim	175
4. Etap przed Sarajewem: stosunki międzynarodowe	178
5. Drugi etap: bałkańska „beczka prochu”. Zamach sarajewski	182
6. Lawina decyzji i zdarzeń po zamachu sarajewskim	186

Rozdział IX.

Geneza przejścia przez nazistów władzy w Niemczech 1933 roku. Niszcząca rola świadomości zmitologizowanej w dziejach

1. Problem sterowania działań przez świadomość zmitologizowaną	191
2. Dotychczasowe próby wyjaśnienia powstania faszyzmu i nazizmu	193
3. Kształtowanie się świadomości społecznej w Niemczech XIX i XX wieku	197
4. Deformowanie obrazu pierwszej wojny światowej w świadomości społecznej	202
5. Radykalizacja prawicowych tendencji w Republice Weimarskiej. Rola ruchu komunistycznego	204
6. Taktyka nazistów w walce o władzę	209
7. „Państwo stanu wyjątkowego”. Zbrodnicza rola rasistowskiego mitu wielkości	211

Rozdział X.

Dzieje Polski: decyzje, procesy, alternatywy. Syntetyczna refleksja wyjaśniająca

1. Państwo i naród jako całość badawcza w historii. Konieczność konstrukcji modelu	213
2. Zarys modelu. Przyjęcie chrześcijaństwa. Włączenie Polski do łacińskiej strefy cywilizacyjnej	216
3. Konsekwencje sprowadzenia Krzyżaków do Polski	219
4. Unia polsko-litewska (1385—1569)	221
5. Polska w strefie refeudalizacji. Narastanie opóźnienia cywilizacyjnego	225
6. Rozbiory Polski	226
7. Skutki rozbiorów. Spuścizna historyczna XIX wieku	229
8. Odzyskanie niepodległości. Historyczne miejsce dwudziestolecia międzywojennego	232
9. Alternatywy rozwojowe po drugiej wojnie światowej	235
 Zakończenie	 242
 Indeks nazwisk	 258